

Szemes Péter

Bábszínházi varázslat morális tanulságokkal

Zalán Tibor: A rendíthetetlen gyufaárus lány c. darabjának előadásáról

Úgy tűnik, Zalán Tibor nemcsak „mentora, egyik szellemi vezetője” a Griff Bábszínház megújult társulatának – amint az évad rendkívül tetszetős kivitelezésű műsorterve jelöli –, hanem meghatározó szerzője is. Ezt igazolja, hogy a Mese a zöld kígyóról és a Szép Liliomról című Goethemese mellett ebben az idényben immár második átíratára épült bábjátékos bemutató Zalaegerszegen. A rendíthetetlen gyufaárus lányban két Andersen-klasszikus felhasználásával formált sajátos egységet, s bocsátotta ezt textuális alapként a rendező, Székely Andrea rendelkezésére. A megvalósult és decemberi premiere óta is nagy sikerrel játszott előadás néhol eltér ugyan a Zalán által konstruált szövegtől (mely teátrális utalások híján elsődlegesen mégis csak olvasásra szánt irodalmi mű), a színrevitelben mutatkozó alkotó megoldások – a színpadra állító(k) leleményei (a dalok beemelése, a multifunkcionális díszletelemek, a különböző fajta bábok és játékmódok alkalmazása, a vetítés, etc.) – azonban csak gazdagítják annak világát, új horizontokat nyitnak a befogadás számára.

A játék a téli esti utca képének megidézésével indul. A járókelők polgári jólétet sejtető árnyával éles ellentétben áll a báb-lányka, a kis gyufaárus rongyos ruhájú, mezítlábas jelenvalósága. A csikorgó fagy (melyet a találoán megválasztott díszletelemek szinte érezhetően közvetítenek) ellenére a gyermek énekelve kínálja szerény portékáját, azonban úgy tűnik, senki sem szánja meg, az arra haladók árnyéka mindannyiszor továbbbimbolyog. Mikor a szín nézői bal oldalán egy férfi, jobbra egy nő képe mégis kimerervedik, a kislányban remény sejlik. Az őt körülvevő felnőttek kérdéseire közlékeny válik: elmondja, hogy édesanyja és nagymamája nem él már, hogy spiccelve cselezi ki a tél hidegét (megtanulta, mert táncosnő akart lenni), hogy apja fenyegetése miatt nem mer pénz nélkül hazamenni és ennek érdekében segítségül fordul hozzájuk. De az árnyak hajthatatlannak bizonyulnak és gyalázkodó szavak kíséretében magára hagyják a kis gyufaárust. A mind jobban didergő lányka végül rászánja magát és meggyújt egy gyufát. A szétnyíló hátsó díszleten (vetített) látomás körvonalazódik: ócska padlásszobájuk és a nyilvánvalóan részeg, verést kilátásba helyező Apa képe. A fény kihunyásával a tünemény szertefoszlik, ezért újabb és újabb szálak lobbant lángra, s feltáru a vágyak sora: meleget adó vaskályha, terített asztalon táncoló libasült, feldíszített karácsonyfa, utolsóként pedig a hullócsillag

konkrét látványával bevezetve a téli égbolton kozmikus-sá bomló halott Nagymama jelenése. A csodát a fentről váratlanul a lányka mellé eső Ólomkatona töri meg, akit ő a közeledő hangok hallatán elbűjtat. Hirtelen feltűnik a féllábú harcost kereső Ördög (a színjátékban mintegy védjegyévé vált „Rilli-paff” kiáltás és a fő attribútumává tett „mennykő” bevezetése, valamint az énekét kísérő gépzene alkalmazása kiváló megoldásnak bizonyult) – meg akarja ölni a katonát, mert az szemet vetett menyasszonyára, a papírtáncosnőre –, akit a gyermek hamis nyomra terel. Öröme azonban nem lehet tartós, mert a színre tántorgó Apa, a „személyes ördög” ezúttal őt akarja magával vinni – a családfő duzzadt arca, nagy harcsabajsza (természetesen az ezt imitáló háromnegyedes maszk), hatalmas kezei, valamint kevert, néhol tévesztő beszédmódja szinte felnagyított szociológiai tanulmánya az erőszakos, ivásra hajlamos típusnak –, most azonban az Ólomkatona rejti el korábbi megmentőjét és kergeti el a megszeppent férfit. Miután magukra maradnak, a két számkivetett, a féllábú vitéz (akit kezdetben, a domináns társadalmi diskurzus reprezentáns példájaként még társa is „nyomoréknak” nevez) és a Gyufaárus lány (a megfélemlített gyermek, aki ráadásul a szegény népréteghez tartozik) némi tanakodás után közösen folytatja útját, immár együtt menekülnek üldözőik elől. Alig távoznak el a színpad közepe felé, a nézői jobbon feltűnik az Ördög, balra pedig a részeges Apa, akik a kölcsönös becsmérlo szavakat követően ugyancsak szövetséget kötnek, mégpedig a szökevények elfogására és megbüntetésére. A sietségtől (már amennyire a katonát illetően erről beszélni lehet) elfáradt, kimerült és a nagy hidegben reszkető protagonisták pihenni próbálnak: míg a kislány álomra hajtja a fejét, védelmezője meggyújt egy gyufát, s előtte is látomás bontakozik ki a papírtáncosnőről és a féltékeny Ördögről. A láng ellobbanása és az üldözők közeledő hangja felrzza az ábrándozó Ólomkatonát és nyugtalan szendergéséből nehezen ébredő kísérelőjével folytatják útjukat. Az utolsó pillanatban sikerül beszállniuk egy kanális szélén ringó papírcsónakba és így némi előnyre szert tenniük. De a Gonosz erre a váratlan helyzetre is megoldást talál: patája és farka segítségével telefont rögtönöz és intézkedésre szólítja fel beosztottját, a Patkányt. A kis hajóban utazók nem számítottak erre az eshetőségre, azonban a katona bátorságának köszönhetően (szuroanyagát szegezi az állat mellének) sikerül továbbhaladniuk. A papírcsónak a víz hatására (a vizet egészen egyszerűen leterített kendővel jelezték) gyengülni kezd és a főhősök számára két lehetőség marad: hagyják elfogni magukat, vagy a közeledő zuhatagba ugranak. Miután utóbbit választják, az Ólomkatonát azonnal elnyeli egy hatalmas Hal, akinek a szájában eltűnik a Gyufaárus lány is. Az állat gyomrában (a színjátékban a nagyra tátott szájban) találkoznak újra és mindketten mély álomba merülnek. Alvás közben újabb látomás jelenik meg előttük(n): a kislány táncolni szeretne, apja meg akarja verni emiatt, a bátor katona azonban védelmére kel, elűzi a zsarnok családfőt és bol-

dogan siklik a kis gyufaáruossal a jégen. Az álombeli idillt kevésbé boldog valóságos élethelyzet töri meg, hiszen az üldözők időközben halászok segítségével kifogták a nagy Halat és belsejében ráakadtak a szökevényekre. A két fogoly próbálja védeni egymást, ám adott esetben erre a szó az egyetlen eszközük. A gyermek szétszaggatását fontolgató Patkányt ugyan az Apának sikerül elzavarni, így az Ördög csatlósa kénytelen a gazdájától fizetségül kapott mennykőcsapással beérni, s végleg elkullog a színről, a főhősök kiszabadulása ellenben csak „isten beavatkozásával” lehetséges. Ennek perszönifikációja a váratlanul feltűnő Papírtáncosnő lesz, akiről kiderül, hogy nemcsak balerina, de – a transzcendenciának kedvezve – tündér is. A részeges Apát javulásra szólítja fel, és dolgozni küldi, az Ördögnek pedig be kell látnia, hogy az ellentétek nem mindig vonzzák egymást és a tervezett házasság kútba esett. Az Ólomkatona kezdetben nem hiszi, hogy szíve hölgye tényleg viszontszereti, ám kedvese végül meggyőzi erről, majd némi tanakodás után az újdonsült pár a Gyufaárus lánnyal - immár új, szerető családként - együtt énekelve távozik. A két szomorú végű Andersen-mese alapján létrehozott textus és az erre felépített, vagy ezt önmagába építő (nézőpont kérdése) báb-színháték tehát boldogan zárul.

A rendíthetetlen gyufaárus lány színrevitele – tekintve, hogy a társulatépítés munkája még kezdeti stádiumában van – meglepően érett produkciót eredményezett. A Matyi Ágota által tervezett különböző bábok az alakok legfontosabb jellegzetességeit hangsúlyozták, a díszlete-

lemek minden funkciójukban kiemelték a színészi megoldásokat, érzéketesen teremtették meg a miliót, szinte éltek az előadásban. Kovács Ivó animációi – a látomásos megjelenítése (különösen a csillag-rengetegből kibomló Nagymama képe) – sajátos képi világukkal jól kísérték a verbális elemeket, bepillantást nyújtottak a főhősök álmába, vágyaiba, így a színészek eszközeivel eljátszhatatlan is megmutatták. Hajdú Sándor zenéje a hangsúlyos pontokon meghatározó alakokhoz (pl. az Ördög) kötődött, dalai a prózai egységekkel váltakozva élvezhetően simulnak az előadás szövetébe.

A bábjátékosok közül, fiatal kora ellenére, máris elismerésre méltó Frick Nóra mesterségbeli tudása, mellyel élővé varázsolta a Gyufaárus lányt, pontosan formálva az alak legfinomabb mozdulatait is. Ugyancsak nehéz feladatot oldott meg az Apát alakító Báthory Gábor, hiszen jóllehet a maszk miatt a mimikától és a nagy kéz következtében az alapvető gesztusoktól meg volt fosztva, ügyesen kommunikálta szerepe különös nyelvi megnyilatkozásait. Jól mozgatta az Ördögöt Szívós Réka, Pardi Károly pedig az Ólomkatona potenciális, feszes, militáns beszédmódját építette fel sikeresen.

Székely Andrea rendező jó érzékeléssel nyúlt Zalán Tibor szövegéhez, egységes színpadi egésszé formálta azt, ötletes megoldásaival biztossá tette a bemutató sikerét (hiszen a gyerekek a legelfogulatlanabb kritikusok, az előadás pedig kétségkívül hatást gyakorolt rájuk) – egyszerre felel meg a gyönyörködtetés és az erkölcsi nevelés követelményének.

A rendíthetetlen (ólomkatona és a kis) gyufaáruslány